

Рецензія на книгу *Вірю! Допоможи моєму невірству! Християнські вірування для релігійно плюралістичного та секулярного світу*

I Believe. Help My Unbelief!: Christian Beliefs for a Religiously Pluralistic and Secular World. By Veli-Matti Kärkkäinen. Eugene, Oregon: Cascade Books, 2024. 443 p. + xi, 38.95 USD.

Данієл КУЧУРЯН

Українська євангельська теологічна семінарія, Київ, Україна

ORCID: 0009-0003-1994-540X

Велі-Матті Кярккяйнен належить до ключових постатей сучасного систематичного богослов'я. Він народився в лютеранській родині, у підлітковому віці приєднався до п'ятидесятницької церкви, але згодом повернувся до лютеранської традиції та став служителем Євангелічної лютеранської церкви в Америці. Науковий доробок Велі-Матті вражає своїм обсягом і широтою: ще до виходу аналізованої праці автор опублікував низку важливих книжок, як от: *Pneumatology: The Holy Spirit in Ecumenical, International, and Contextual Perspective* (укр. «Пневматологія: Святий Дух в єкуменічній, міжнародній та контекстуальній перспективі»), *The Doctrine of God: A Global Introduction* (укр. «Вчення про Бога: Глобальний вступ»), *Christ and Reconciliation: A Constructive Christian Theology for the Pluralistic World* (укр. «Христос і примирення: конструктивна християнська теологія для плюралістичного світу»), *Trinity and Religious Pluralism* (укр. «Трійця і релігійний плюралізм»), *Creation and Humanity: A Constructive Christian Theology for the Pluralistic World* (укр. «Створення і людство: Конструктивна християнська теологія для плюралістичного світу»). Український православний богослов Юрій Чорноморець, коментуючи працю Кярккяйнена з пневматології, зазначав: «Я читав тільки те, як він порівнював православні та п'ятидесятницькі доктрини про святість, — це прекрасно і грандіозно. Подивився на його твори в цілому — це просто прекрасні тексти найвищої якості, там є що аналізувати, досліджувати,

сперечатися, розвивати»¹. Саме на цьому тлі вихід нової книжки *I Believe. Help My Unbelief!: Christian Beliefs for a Religiously Pluralistic and Secular World* («Вірю! Допоможи моєму невірству!: Християнські вірування для релігійно плюралістичного та секулярного світу») можна вважати важливою подією.

Уже на початку автор амбітно заявляє про унікальність праці, і така претензія цілком виправдана. Книжка вирізняється новим методологічним підходом до систематичного богослов'я. Схожі праці здебільшого обмежуються рамками християнської традиції, проте Кярккяйнен пропонує ширший горизонт. Автор розглядає десять фундаментальних догматичних тем не лише в межах християнського богослов'я, а й у діалозі із чотирма світовими релігіями – юдаїзмом, ісламом, буддизмом та індуїзмом, а подекуди залучає ще й природничі науки. Як правило, для кожної теми він спершу подає традиційний християнський погляд, далі аналізує його критику постпросвітницькими підходами, а потім пропонує простір для діалогу з нехристиянськими традиціями. Такий формат справді робить книжку унікальною не лише серед сучасних систематичних підручників, а й для ширшого кола дослідників – релігієзнавців та апологетів.

Символічною є й сама назва книги. Перша її частина – «Вірю! Допоможи моєму невірству!» – взята з Євангелія, але водночас звучить універсально й стосується кожної людини, яка шукає відповіді у вірі. Друга частина – «Християнські вірування для релігійно плюралістичного та секулярного світу» – влучно відображає основний задум автора: показати християнські доктрини у світлі сучасних викликів глобалізованого світу. Важливо й те, що Кярккяйнен веде діалог із багатьма богословами ХХ століття не в полемічній чи критичній манері, а як із партнерами в спільному пошуку істини, водночас залишаючись вірним ортодоксальній традиції.

Структура книги охоплює основні класичні розділи систематичного богослов'я. Перший розділ присвячений одкровенню. Автор починає не традиційним визначенням сутності цього явища, а провокативним запитанням: «Чому нам потрібне одкровення і чи справді воно необхідне?» Позитивно відповівши на це запитання, автор розглядає вже наступні фундаментальні питання, пов'язані з одкровенням: де ми можемо отримати одкровення, одкровення сьогодні та інші релігійні погляди на одкровення.

Другий розділ стосується теми Бога: «Чи існує Бог?», «Який Він?». Розглядаючи існування Бога, автор серед перших запитань порушує таке: «Чи можна взагалі говорити про Бога в нашому секулярному світі?». Здійснивши короткий огляд, як різні релігії розуміють існування Бога, а також появу секуляризму й атеїстичні заперечення віри, зокрема феномен «нового атеїзму», Кярккяйнен запитує: «Чи можна знайти сліди Бога у світі?». І тільки після цього автор розглядає, що Біблія говорить про Бога та твердження про існування Бога.

1 Велі-Матті Кярккяйнен. *Bikinedia*. Доступ 22 вересня 2025, https://uk.wikipedia.org/wiki/Велі-Матті_Кярккяйнен.

У третьому розділі Кярккяйнен переходить до теми створення і формулює її теж через запитання: «Як усе виникало?». Автор надзвичайно вдало розкриває цей складний аспект: замість почати з безпосереднього твердження, що Бог створив усе, він ставить принципове питання – «Чи справді теологія може сказати щось корисне про походження світу?». Далі він послідовно аналізує різні підходи, зокрема розглядає ставлення різних релігій до науки, зупиняється на критиці креаціонізму, а також виявляє повагу до наукового підходу, який стверджує, що світові понад 13 мільярдів років, – цей підхід надає його розвідці наукового характеру. І лише після такого широкого огляду й діалогу з науковим знанням Кярккяйнен переконливо наголошує на розумінні створення як робота триєдиного Бога.

Четвертий розділ зосереджено довкола питання людства – питання, яке в інших підручниках із систематичного богослов'я зазвичай подають під назвою «антропологія». Автор починає аналіз провокативним запитанням: «А що, якщо ми, люди, вже не є вершиною творіння?». Він показує, що християнська традиція завжди мала переконливі аргументи на користь унікальності людини серед усього творіння, і водночас звертає увагу, що навіть сучасна наука визнає особливе місце людини. Далі Кярккяйнен наголошує на особливостях цієї унікальності, акцентуючи насамперед на створенні людини за образом Божим. Окремий акцент він робить на проблемі «вільної волі» та Божого суверенітету. Розглядаючи підходи Августина, Кальвіна, а також концепцію Боєція, відому як «рішення через вічність» (*Eternity solution*), автор доходить висновку, що жоден із цих підходів не пропонує остаточного розв'язання проблеми. Кярккяйнен натомість вбачає вихід у вченні іспанського теолога Луїса де Моліни, який поділив знання Бога на три категорії: природне, онтологічне й середнє. Саме в такому розрізі Кярккяйнен бачить можливість узгодити свободу людського вибору з Божим суверенітетом (127), і з цим підходом я цілковито згоден. Хоча молінізм, безперечно, має свої недоліки, у сфері розуміння співвідношення свободи волі людини і Божого суверенітету він здійснив значний прогрес, а тому щонайменше вартий серйозного розгляду.

З п'ятого до восьмого розділу Кярккяйнен зосереджується на ключових богословських дисциплінах: а) Христологія; б) примирення (де аналізується викупна робота Ісуса Христа); в) учення про Духа Святого та Його роль у світі; г) доктрина спасіння. Три із цих чотирьох дисциплін цілком можна було б об'єднати в один із загальною назвою «Христологія та сотеріологія». Розгляд Христології Кярккяйнен починає традиційно, запитуючи: «Хто такий Христос?» і «Що Він зробив для нас?». У цьому контексті автор звертається до теми передіснування Ісуса Христа, непорочного зачаття, втілення та двох природ, а також аналізує постать Ісуса в контексті інших релігійних традицій. Що стосується сотеріології та пневматології, то Кярккяйнен тут значною мірою слідує за Юргеном Мольтманом, особливо в розумінні викуплення, яке найадекватніше описується як тринітарна подія. Син зазнає болю відчуження від Отця, ототожнюючи Себе з

гріхами світу, тоді як Отець переживає страждання від того, що віддає Сина (207). Дух постає тим, хто уможливорює цей обмін між ними. Під впливом школи Маннермаа Кярккяйнен стверджує, що наслідком виправдання є теозис і що юридичне «проголошення праведним» і зцілювальне «зробити праведним» не треба протиставляти одне одному (269). Він також звертається до п'ятидесятницької традиції, зауважуючи, що «говоріння мовами» не можна вважати єдиною біблійною ознакою досвіду «хрещення Святим Духом» (284).

Передостанній та останній розділи книги, як зазвичай у систематичних богословських працях, присвячені Церкві та есхатології. Розділ про Церкву Кярккяйнен подає по-особливому цікаво, розпочинаючи його з практичних, а подекуди навіть провокативних запитань: «Для чого нам потрібна християнська спільнота?» і «Чи справді людині, щоби жити вірою, потрібна спільнота?». Ці запитання мають водночас апологетичний і екзистенційний виміри, і автор пропонує на них ґрунтовні відповіді. Він також подає стислий огляд стану Церкви нині, у третьому тисячолітті, звертаючи увагу на останні трансформації, вплив інших релігійних традицій і виклики секуляризму. Після цього Кярккяйнен переходить до класичних тем — сутності Церкви та її ознак, і розглядає в цьому контексті різні аспекти місіонерського служіння та принципи поклоніння. Як лютеранин, автор особливо наголошує на темі хрещення, підкреслюючи, що спільноти, які практикують хрещення немовлят, мають здійснювати його не автоматично чи формально, а лише коли з боку родини є щире прагнення виховати дитину у вірі (323). Щодо євхаристії, Кярккяйнен визначає лютеранське розуміння як «консубстанціацію» (325), хоча самі лютерани зазвичай описують свою позицію іншим терміном — «сакраментальний союз».

Останній розділ концентрується на темі есхатології: автор порушує фундаментальні питання про те, що станеться наприкінці історії. Він не обмежується богословським аналізом, а пропонує також діалог із сучасною наукою й аналізує підходи інших релігій до проблематики кінця світу та майбутнього космосу. Окрім того, Кярккяйнен дає свої відповіді на низку фундаментальних і водночас практичних запитань: «Чи є проміжний стан між смертю та воскресінням?», «Хто буде або не буде спасеним?», «Чи може есхатологічна надія стати перешкодою для зусиль, спрямованих на покращення цього світу?», а також: «Знаємо ми чи ні час повернення Христа?». Усі ці запитання автор розглядає ґрунтовно та з різних перспектив, поєднуючи біблійне вчення, богословську традицію і сучасний контекст.

Загалом ця книга цінна для кожного вдумливого християнина в сучасному світському й плюралістичному світі. Не обов'язково погоджуватися з усім написаним Кярккяйненом, але користь від знайомства з тим, як він розташовує християнські доктрини у світлі матеріалістичних заперечень чи зустрічних тверджень нехристиянських релігій, безсумнівна. На мою думку, особливе значення ця праця має для систематичного богослов'я, адже пропонує новий підхід і методологію, інтегруючи в діалог не лише різні християнські традиції, а й інші

впливові світові релігії. Це робить її корисною також для апологетів і релігієзнавців. Водночас слід зауважити, що автор вочевидь виходить із припущення, що його читач уже має базові знання в богослов'ї, — і це може ускладнити сприйняття тексту для менш підготовлених. Проте, попри таку особливість, книга робить вагомий внесок у сучасне систематичне богослов'я, пропонуючи нові перспективи та методологію дослідження, що особливо цінно для викладачів систематичного богослов'я.

Daniel KUCHURIAN

Ukrainian Evangelical Theological Seminary, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0009-0003-1994-540X

Надійшла до редакції / Received 17.09.2025

Прийнята до публікації / Accepted 04.11.2025